

TA'LIMNI RAQAMLASHTIRISH AFZALLIKLARI

Tuychiyev Sobir Abdusodiqovich,
*O‘zDJTU, Raqamli ta’lim texnologiyalari
markazi boshlig‘i*

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining inson faoliyatining turli sohalariga jadal tatbiq etilishi ta’limning kelajakdagi rivojlanishiga konseptual yondashuvlarga jiddiy muammo tug’dirmoqda. Ta’lim muassasalari bitiruvchilariga yangi talablar qo’yilmoqda, ular orasida turli xarakterdagi ma’lumotlarni, shu jumladan, AKT orqali tahlil qilish, tizimlashtirish va qo’llash, shuningdek, ijtimoiy, kundalik va kasbiy muloqot sharoitida chet tilidagi aloqa texnologiyalarini o‘zlashtirish ko‘nikmasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Binobarin, chet tilini bilish bo‘lajak mutaxassislarining muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatining muhim mezonini bo‘lib, ularning lingvistik va kasbiy tayyorgarligi oliy ta’limni raqamlashtirish davrida zamonaviy o‘qitish vositalaridan foydalangan holda yangicha yondashuvni talab etadi.

Chet tillarini o‘qitish jarayonini faollashtirish, axborot mazmuni, o‘rganishning interaktivligi va samaradorligini oshirish uchun hamma joyda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanilmoqda. Biroq, ulardan kompleks foydalanish o‘quv jarayonini zarur pedagogik shartlarga rioya qilgan holda tashkil etishga innovatsion yondashuvni talab qiladi.

Yaqin vaqtgacha “ta’limni axborotlashtirish” atamasi keng qo‘llanilgan. Ta’limni axborotlashtirish ta’lim tizimini axborot mahsulotlari va texnologiyalari bilan to‘ldirishga qaratilgan ijtimoiy-pedagogik o‘zgarishlar majmuyi sifatida qaraladi.

Butun ta’lim tizimini jamiyat talablari va davlat ta’lim standartlarining so‘nggi avlodi talablariga muvofiq yangilash, o‘quvchilarni ijtimoiy o‘zgarishlarga tez moslashtirish, jarayonni tezlashtirish, bilim va tajribani bir kishidan boshqasiga o‘tkazish; shunday qilib, umuman ta’lim jarayonining sifati va samaradorligini oshirish ta’lim jarayonida AKTning asosiy afzalliklariga kiradi.

Ta’lim axborot texnologiyalarini rivojlantirishning zamonaviy sharoitida axborotlashtirish bosqichini tugallangan deb hisoblash mumkin, chunki deyarli barcha ta’lim tashkilotlari kompyuter texnikasi bilan jihozlangan, o‘qituvchilar kompyuter savodxonligi va axborot kompetensiyasining yuqori darajasiga ega, shuningdek, ta’limda AKTdan foydalanish ko‘nikmalariga ega. Shunday qilib, ta’limda raqamlashtirish birinchi navbatda ta’limning uzluksizligi (inglizcha lifelong-

learning – “hayot bo‘yi o‘rganish”) kabi zamonaviy tendensiyani saqlab qolishga qaratilgan, shuningdek, innovatsion texnologiyalarga asoslangan ta‘lim traektoriyasini individuallashtirish uchun sharoit yaratadi Hozirda bu atamaning yagona talqini mavjud emas. Raqamlashtirish raqamli qurilmalar yordamida ma‘lumotlarni manipulyatsiya qilish usuli sifatida qaraladi; tizimlar va turli tadbirlarni takomillashtirish va ulardan foydalanish imkoniyatini ta‘minlash maqsadida ularni kompyuterlashtirish; raqamli texnologiyalardan keng foydalanish, jumladan, Internet, elektron pochta, videoaloqa va boshqalar. Shunday qilib, raqamlashtirishning asosiy texnologiyalari sifatida ta‘lim sohasidagi turli tomonlar o‘rtasida onlayn muloqotni tashkil etish imkonini beradigan Internet va mobil aloqani hisoblash mumkin.

Lingvodidaktikada kompyuterlarning faol joriy etilishi bilan bog‘liq holda kompyuter yordamida til o‘qitish (CALI) va keyinchalik kompyuter yordamida til o‘rganish (CALL) (Chet tillarini kompyuterda o‘qitish, kompyuter lingvodidaktikasi) atamaları paydo bo‘ldi. Biroq, bu konsepsiya zamonaviy texnologiyalarning butun arsenalini to‘liq o‘z ichiga olmaydi. Interaktiv veb-saytlar va mobil ilovalar paydo bo‘lishi bilan ta‘lim sohasida Electronic Learning (e-learning), Mobile Learning (m-learning) kabi atamalar qo‘llanila boshlandi. Shu sababli, hozirgi vaqtda chet tilini o‘qitish amaliyotida AKT ning keng doirasini qo‘llashni eng to‘g‘ri aks ettiruvchi eng maqbul bo‘lgan chet tilini o‘rganish texnologiyasi (TAFL) hisoblanadi.

Innovatsion AKTlar xorijiy tillardagi axborot manbalari va turli til turlariga, shuningdek, turli xil ta‘lim mazmuniga kirishni ta‘minlaydi, virtual autentik til muhitini yaratishga imkon beradi, o‘quvchilar o‘rtasida shaxslararo o‘zaro munosabat va o‘qituvchi bilan muloqot qilish, Internet, mustaqil ta‘lim olish va chet tillarini bilish darajasini oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish imkoniyatini beradi [6].

Zamonaviy raqamli texnologiyalar turli xil multimedia va interfaol autentik resurslar tufayli chet tilini o‘qitish jarayonini faollashtirishga katta hissa qo‘shadi, bu esa nutq faoliyatining har xil turlarini o‘rgatish jarayonida talabalarning ish tezligini oshiradi. Natijada bilim faolligi va motivatsiyasi kuchayadi, o‘quvchilarning lingvistik va muloqot qobiliyatlari shakllanadi. Biroq, raqamli ta‘lim vositalarining muhim afzalliklariga qaramay, ular o‘qituvchini to‘liq almashtira olmaydi, balki amaliy va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda chet tili faoliyatining ayrim jihatlarini amalga oshirish, shuningdek, o‘quv jarayonini individuallashtirish uchun ijodiy shaklda shart-sharoit yaratadi.

Oliy ta’lim muassasalarida chet tilini o‘qitishning eng istiqbolli yo‘nalishi “aralash ta’lim” texnologiyasidir. Aralashirilgan ta’lim an’anaviy va onlayn ta’limning kombinatsiyasi; elektron ta’lim tizimida turli xil vositalarning kombinatsiyasi; sinfda o‘qitish va masofaviy ta’limning eng samarali tomonlarini birlashtirgan o‘qitish tizimi; yuzma-yuz ta’lim va interfaol ta’lim texnologiyalarining integratsiyasi sifatida tushuniladi

Aralash ta’lim “Chet tili” fanini an’anaviy o‘qitish va onlayn ta’limni o‘z ichiga oladi, o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi muloqot zaruriy shartdir. Shuni ta’kidlash kerakki, o‘qituvchining roli o‘zgarmoqda, chunki u o‘quv jarayonining muvofiqlashtiruvchisiga aylanadi, talabalar ishini tashkil qiladi va maslahat beradi. O‘qitishning bunday turi zamonaviy raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘quv jarayonini optimallashtirish va talabalarning mustaqil faoliyatini samarali tashkil etish imkonini beradi.

Chet tilini o‘qitish amaliyotida AKTdan foydalanish yo‘nalishlaridan biri bu o‘quvchilar bilan o‘zaro munosabatlar jarayonida aniq pedagogik muammolarni hal qilishga qaratilgan, muayyan fan mazmuniga ega dasturiy vositalar bo‘lgan o‘quv kompyuter dasturlari (ECP). OKD dasturiy-uslubiy majmualar, elektron o‘quv kurslari va elektron qo‘llanmalar, elektron lug‘atlar, o‘quv dasturiy komplekslari va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu ro‘yxat doimiy ravishda kengayib, yangilanadi.

Kompyuter dasturlari lug‘atni o‘rganish, artikulyatsiya va fonetik ko‘nikmalarni mashq qilish, monolog va dialogik og‘zaki va yozma nutqni o‘rgatish, asosiy grammatik hodisalarni o‘rganish va ulardan foydalanish jarayonida keng qo‘llanilishi mumkin. Bundan tashqari, ko‘plab dasturlarning afzalliklari audio va video formatdagi haqiqiy materiallarga asoslangan ijtimoiy-madaniy kontekstda til o‘rganish, shuningdek, butun dunyo bo‘ylab ona tilida so‘zlashuvchilar bilan onlayn muloqot qilish imkoniyatidir.

Ko‘pgina kompyuter dasturlari hozirda mobil versiyalarga ega, bu esa xizmatdan mobil qurilmalardan foydalanish imkonini beradi. Chet tillarini o‘rgatishning bunday yondashuvi Mobile Assisted Language Learning (MALL) (“Mobil texnologiyalardan foydalangan holda chet tillarini o‘rganish”) deb ataladi, u har bir talaba uchun shaxsiy ahamiyatga ega bo‘lgan vaziyatlarni yaratish va o‘zini o‘zi boshqarish orqali o‘rganishni individuallashtirish imkonini beradi. Til o‘rganish intensivligini tanlash, xatolarni tashxislash va tuzatishda darhol fikr-mulohazalarni amalga oshirish qobiliyati tufayli o‘quv jarayonining rivojlanishiga ta’sir qiladi.

Mobil ilovalarning xarakterli xususiyatlari ularning multimedia va gipermatnliligi bo‘lib, ular chet tilini o‘rganish jarayonini tezlashtirish va

takomillashtirish, barqaror til namunalarini, muloqot ko‘nikmalarini, ingliz tili grammatikasi qoidalarini rivojlantirish imkonini beradi. Mobil lug‘atlar transkripsiya va grammatik yozuvlardan tashqari, leksik birliklarning ovozli kiritilishini aniqlash va ovozli harakat qilish funksiyasi bilan jihozlangan. Shunday qilib, mobil texnologiyalar (yoki mobil ilovalar) mobil formatlarda ishlab chiqilgan o‘quv kurslari bilan avtonom yoki mustaqil o‘qitishni va guruhli o‘qitishni eng yaxshi tashkil etish imkonini beradi; ularga tanish bo‘lgan texnik vositalarni qo‘llash orqali talabalarning motivatsiyasini oshirishga hissa qo‘shadi.

Hozirda Skype va Zoom kabi chet tillarini masofaviy o‘qitish texnologiyalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ular video aloqa vositalari bo‘lib, foydalanish qulayligi tufayli jozibador. O‘qituvchilar boshqa mamlakatlardan yoki ona tilida so‘zlashuvchilardan ishtirokchilarni jalb etgan holda individual va juftlashgan darslar, suhbat klublari, shuningdek, vebinarlar va video konferensiyalar tashkil etish imkoniyatiga ega. Ushbu texnologiyalar talabalarga onlayn tarzda gapirish va tinglashni mashq qilish imkonini beradi; shuningdek, matnli chat yordamida yozish mahoratini oshirishi mumkin. Til o‘qitishda Skype va Zoom dan foydalanishning aniq afzalligi shundaki, talabalar til bilan muloqot qilish tajribasiga ega bo‘ladilar. Muloqot jarayonida inson nafaqat ona tilida so‘zlashuvchiga xos bo‘lgan leksik, grammatik, fonetik til xususiyatlari bilan, balki boshqa mamlakatning butun madaniyati, mentaliteti, turmush tarzi bilan ham tanishadi. Shunday qilib, haqiqiy chet tilidagi onlayn muhitni yaratish uchun noyob imkoniyat paydo bo‘ladi.

Shunday qilib, chet tilini o‘qitish jarayonini yuqorida sanab o‘tilgan psixologik-pedagogik sharoitlarni hisobga olgan holda malakali tashkil etish talabalarning motivatsiyasi va bilim faolligini oshirishga yordam beradi, ularning ijodiy qobiliyatlari va zamonaviy xorijiy til axborot makonida harakat qilish va madaniyatlararo muloqotda tajriba orttirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.. Chet tillarini o‘rgatish amaliyotida qo‘llaniladigan zamonaviy raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini ham individuallashtiradi, o‘z-o‘zini tarbiyalash va o‘z-o‘zini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi, bo‘lajak mutaxassislarning chet tilining kommunikativ kompetensiyasini shakllantiradi.